AKTUALIZACIJA ZVRSTNOSTI V SLOVENŠČINI

Erika Kržišnik, ur.: *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem* (*Členitev jezikovne resničnosti*): *Mednarodni simpozij obdobja – Metode in zvrsti*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, (Obdobja 22), 2004, 529 str.

Ni potrebno posebej poudarjati, da tovrstni zborniki dajejo možnost zgoščene in zaradi različnih vidikov tudi pestre predstavitve aktualnih problemov. Kaj nam glede na tematsko razdelitev ponuja ta zbornik, bom poskušala strniti v treh točkah: – Pomembnejša spoznanja (predstavitve, povzemanja, ugotovitve avtorjev), – Smernice in pobude, – Terminološke opredelitve.

1 Osnovni podatki o temah in prispevkih

Zbornik Obdobja 22 z jezikoslovnozvrstno členitvijo današnje jezikovne resničnosti obsega 40 prispevkov v osmih tematskih razdelkih. Tematska razdelitev omogoča preglednost in vsebinsko dopolnjevalnost prispevkov, njihov skupni (še obzirni) obseg 529 strani pa še zmožnost primerjanja in /ne/potrjevanja ugotovitev po posameznih prispevkih: 1) Členitev resničnosti – členitev jezikovne resničnosti (Elena A. Balašova, Naivnaja kartina mira Slovencev: socio- in etnolingvističeskij podhod (3–17); František Čermák, Prescriptivism, variability and stability (19–25); Vera Schmiedtová, Theory of language culture and the current language situation in the Czech republic (27–34); Jerzy Staszewski, Niestandardowe elementy a hiperpoprawność. Próba sformułowania ogólnych reguł dotyczących zjawisk formowania się standardu językowego (35–39); Matej Šekli, Jezik, knjižni jezik, pokrajinski oz. krajevni knjižni jezik: genetskojezikoslovni in družbenostnojezikoslovni pristop k členjenju jezikovne stvarnosti (na primeru slovenščine, 41–58); Branko Tošović, Tipovi globalne diferencijacije jezika (59–72); Ada Vidovič Muha, Vprašanje globalizmov ali meje naših svetov (73–81); Petr Vybíral, »Ohlédnutí do bodoucnosti« češtiny (83–90)), 2) Med jezikovno in besedilno zvrstnostjo (Aleksandra Derganc, Spremembe v ruski leksiki ob prelomu iz 20. v 21. stoletje (93–101); Erika Kržišnik, Določanje jezikovno- in/ali besedilnozvrstne zaznamovanosti v frazeologiji (103–120); Nataša Logar, Nove tehnologije in nekateri nesistemski besedotvorni postopki (121–132); Andreja Žele, Aktualizacijsko širjenje/oženje pomenja ustaljenega besedja kot odraz besedilne različnofunkcijskosti (133–148)), 3) Funkcijska členitev jezikovne resničnosti (Lada Badurina, Slojevi javnog diskursa (151–164); Agnieszka Będkowska Kopczyk, Tatjana Jamnik, Razvoj kognitivističnega znanstvenega diskurza na Poljskem in v Sloveniji (165–178); Marko Jesenšek, Prekmurski publicistični jezik v prvi polovici 20. stoletja (179–189); Marina Kantić Bakaršić, Akademski diskurs: dileme i izazovi (191–197); Tomo Korošec, K tipologiji oglaševalnih besedil (199–228); Anita Peti Stantić, Vlasta Erdeljac, Tekst kao kontekst polifunkcionalnosti standardnoga jezika (229–237); Tomaž Sajovic, *Proteus* – od pripovedne do opisne strukture (239–252)), 4) Zemljepisna in socialna členitev jezikovne resničnosti (Barbara Ivančič Kutin, Razmerje med vsakdanjim govornim posredovanjem in pripovedovanjem (255–261); Karmen Kenda Jež, Narečje kot jezikovnozvrstna kategorija v sodobnem jezikoslovju (263–276); Nataša Komac, Govoriti slovensko v Kanalski dolini (277–285); Irina Makarova, Mehanizem jezikovnega prilagajanja in variantnost sodobne ljubljanščine (287–295); Andrej E. Skubic, Sociolekti od izraza do pomena: kultiviranost, obrobje in eksces (297–320); Vera Smole, Nekaj resnic in zmot o narečjih v Sloveniji danes (321–330); Marija Stanonik, Razmerje med govorjenim in zapisanim na primeru knjižne zbirke *Glasovi* (331–351); Jožica Škofic, Od narečnega h knjižnemu besedju (po gradivu za

Slovenski lingvistični atlas, 353–370); Peter Weiss, Sodobne jezikovne inovacije v govorih spodnje Zadrečke doline (371–381)), 5) Govorjeno besedilo / govorjeni diskurz (Jasna Honzak Jahić, Slovenski govorjeni knjižni jezik včeraj in danes. Zgodovinskorazvojni in primerjalni vidik (385–394); Simona Kranjc, Jezikovna zvrstnost v sodobnih medijih (395–405); Irena Orel, Sporazumevanje nekoč in danes – od vzorcev pogovorov do mladostniških SMS-ov (407–422); Mojca Smolej, Načini tvorjenja govorjenega diskurza – paradigmatska in sintagmatska os (423–436); Hotimir Tivadar, Podoba in funkcija govorjenega knjižnega jezika glede na neknjižne zvrsti (437–452); Jerica Vogel, Nekateri vidiki zvrstnosti govorjenega diskurza s stališča poslušalca (453–466)), 6) Vloga zvrstnosti v umetnostnem besedilu (Jožica Čeh, Funkcija narečnega jezika v literarnem besedilu (469–478); Gizela Polanc Podpečan, Pragovorica rituala v dramatiki Rudija Šeliga (479–483)), 7) Nove tehnologije (Daniela Pečnik, Računalnik pri jezikovni obdelavi – možnosti in dimenzije na osnovi literarnih besedil (487–494); Janko Pečnik, Računalnik pri jezikovni obdelavi – terminološke baze in slovarji (495–502); Jana Zemljarič Miklavčič, Taksonomija besedilnih tipov za gradnjo govornega korpusa (503–522)) in 8) Dodatek (Milena Mileva Blažić, Umetnostno besedilo in novi mediji, 525–529), ki na kratko predstavlja vključevanja multimedije v šolske stopnje usvajanja jezika.

(Glede na že zgoraj izpisane avtorje, naslove in strani prispevkov bodo v nadaljevanju poudarjene vsebine pospremljene z imenom avtorja in stranjo.)

1.1 Pomembnejša spoznanja (predstavitve, povzemanja, ugotovitve avtorjev)

– Jezikovna slika sveta v vsakdanji zavesti govorca, ki je po avtorici načelno lahko »doteoretična« (navadna/vsakdanja), »teoretična« (znanstvena in filozofska) in »izventeoretična« (religiozna in umetniška) in lahko zaobjema bodisi posameznika, družbo ali narod, se veže predvsem na funkcionalne pomene opazovane predmetnosti – ti pomeni so lahko širše medjezikovni ali ožje nacionalnokulturni (E. A. Balašova: 4, 6, 12, 16).

– Merila genetskojezikoslovne klasifikacije, izdelana v okviru genetskega primerjalnega (zgodovinskega) teoretičnega jezikoslovja, se mešajo z merili družbenostnojezikoslovne klasifikacije in uporabnega jezikoslovja. Število jezikov kot genetskih jezikovnih pojavnosti se pogosto ne ujema s številom njihovih krovnih knjižnih jezikov kot družbenih jezikovnih pojavnosti – za sodobno slovenščino je značilno idealno ujemanje en jezik v genetskojezikoslovnem pojmovanju – en knjižni jezik – en narod oz. natančneje nacija (M. Šekli: 42, 47, 49).

– Iz razmerij preskriptivizem/predpisovanje/normiranje : spremenljivost : stalnost je poudarjena zapostavljena vloga govora v jeziku in še vedno preveliki pritiski normativnosti, ki v ospredje rinejo obliko (nasproti vsebini oz. pomenu). Večja vloga govora je utemeljena z dejstvi, da 1) večina jezikovnih sprememb prihaja iz govorice in da 2) večina jezikovne zgodovine temelji na govoru. Normativno »iztrebljanje« se ne sme istovetiti z naravnimi/razvojnimi spremembami v jeziku. Še vedno ni odveč opozarjanje na morebitne ideološke zlorabe jezika (F. Čermák: 21–24). Z nujnostjo približevanja leksikalnih fondov govorjenega in pisanega jezika in z upoštevanjem vsebinske in oblikovne obravnave obeh je nujen obstoj in razvoj korpusov pisnih in govorjenih besedil (V. Schmiedtová: 29). Pri oblikovanju meril komunikacijske sposobnosti pisca/govorca so potrebne aktualizirane obravnave razmerij med pisanim in govorjenim jezikom, med predpisanimi in nepredpisanimi oblikami (P. Vybíral). Močan pritisk neknjižnih zvrsti na pisano in govorjeno javno besedo se odraža v leksiki in posledično v slovarjih (A. Derganc: 99). Procesi determinologizacije v jezikih in vpliv t. i. novoreka lahko zasledimo v vseh slovanskih jezikih (J. Staszewski: 35). V nekaterih slovanskih jezikih (npr. ruščini) se spremenjene družbenopolitične razmere slovarsko odražajo v dezideologiziranih razlagah in v reaktivaciji nekaterih besed oz. leksemov (A. Derganc: 95).

– Slovarji so oz. morajo biti odraz (denotativnega in nedenotativnega) pomena določenega leksema in njegove pragmatične funkcije. S tem v zvezi se postavlja vprašanje meje med pomenskostjo obravnavanega leksema oz. frazema, ki vključuje tudi (sistemsko) ekspresivnost, in njegovo pragmatično funkcijo. Pomembno je opozorilo, da se marsikaj označeno z ekspresivno ali zvrstno nanaša na besedilno zaznamovanost, ne na sistemskost – predvsem raba frazemov je tesneje povezana z intenco besedila kakor z njegovo pripadnostjo določeni zvrsti (E. Kržišnik: 104, 110, 119).

– Za prikaz intenzivnih razmerij med področji besediloslovje – jezikovnostilistično – jezikovnozvrstno so medijsko najbolj na udaru ravno oglaševalna besedila, njihova sporočanjska vloga in njihov način pristopa k naslovniku. Učinkovitost besedil se kaže v »docela posrečenem zlitju besedilnih in pribesedilnih prvin« (T. Korošec: 199–201, 225).

– Z vidika uzaveščanja funkcijskozvrstnih oz. funkcijskostilističnih različnosti standardnega (knjižnega) jezika se je pokazalo, da je npr. v slovenskih in hrvaških slovnicah obravnava praktičnosporazumevalnega jezika kljub prevladujoči rabi govorjenega jezika skorajda popolnoma zanemarjena. Vzrok temu je tudi omejevanje tovrstnih obravnav na leksemske pomene oz. izpuščanje skladnje (A. Peti Stantić, V. Erdeljac: 229, 235–236).

– Funkcijskostilska, socialna in teritorialna diferenciacija jezika in sploh t. i. globalna jezikovna diferenciacija (v nasprotju npr. s sistemskim jezikoslovjem) poudarjajo nujnost preučevanja razvojnega razslojevanja v jezikih. V tovrstnih preučevanjih postaja aktualno t. i. korelacijsko jezikoslovje, ki utrjuje soodvisnost oblike, pomena, kategorije in funkcije (B. Tošović: 59, 61).

– Posledica globalizma je tudi t. i. globalni jezik, ki ga v najsplošnejšem smislu vežemo na sodobni jezik, tj. na jezik imformacijskotehnološke družbe, in ki ga določa univerzalnost denotata – tj. globalne predmetnosti/pojavnosti oz. globalne informacije/teme (A. Vidovič Muha: 73, 78). Poudarjeno je razmerje med globalizmom in internacionalizmom. V nasprotju z globalizmi internacionalizmi niso del kakšnega internacionalnega jezika – o internacionalizmih kot o delu leksike določenega jezikovnega sistema se lahko govori tudi kot o t. i. interleksemih, za katere je značilno, da je en jezik dajalec in, kar je bistveno, več kot en jezik prejemnik (A. Vidovič Muha: 74, 76, 78).

– Z razvojem novih tehnologij se je pojavil tudi novi (nesistemski) vzorec tvorjenja besed in rezultat so t. i. nesistemske (tvorbeno-pretvorbeno) nepredvidljive tvorjenke, pogoste so tvorjenke z enoglasovnim krnom, npr. e-tvorjenke, m-tvorjenke ipd. (N. Logar: 121–122).

– Vedno bolj pomembno je govor(je)no besedilo – poleg vsebine tudi njegova oblika in funkcija. Diskurz je z besedilom in sobesedilom in z različnimi možnimi teoretičnimi izhodišči oz. težišči (antropološkim, sociološkim, kulturološkim, ožjejezikoslovnim ipd.) večplasten in zapleten pojav tudi z vidika jezikovne rabe in funkcijskosti. Za analizo govor(je)nega diskurza kot komunikacijskega dogodka sta bistvena komunikacijski in interakcijski vidik, ki sta npr. pri akademskem oz. metaakademskem diskurzu nadgrajena še z močjo argumenta in spoznavne funkcije (L. Badurina: 162–163; A. B'dkowska Kopczyk: 166; M. Katnić Bakaršić: 196). Z vidika tvorjenja govornega diskurza pa je opozorjeno na navidezna razhajanja med govorjenim in pisnim jezikom oz. med spontano in nespontano tvorjenim diskurzom. Čeprav se paradigmatska in sintagmatska os v besedilih soodvisno prepletata, je paradigmatska os pri spontanem/govornem tvorjenju eksplicitno/odkrito izražena nasproti nespontanem/pisnem tvorjenju, kjer ostaja implicitno/zakrito izražena (M. Smolej: 423–424). Pri tvorjenju sodobnih (predvsem radijskih) govorjenih besedil je opozorjeno tudi na nekatera odprta vprašanja govora v medijih – vpliv narečij, redukcije samostalnikov, vpliv pisnega jezika ipd. (H. Tivadar).

– Sodobne obravnave medzvrstnih razmerij v posameznih jezikih potrjujejo, da ni preprostega modela, po katerem bi bilo mogoče napovedati razvoj socialnih zvrsti za poljubni jezik oz. da so taka predvidevanja mogoča le po natančnih empiričnih raziskavah v vsakem jeziku posebej. Jezikoslovci dokaj enotno zavračajo tezo o izumiranju narečij, čeprav se njihovi pogledi na

nadaljnjo usodo narečij še vedno zelo razlikujejo. Raziskave na skoraj vseh jezikovnih področjih izpričujejo asimetrični razvoj narečij – tj. kljub »izraziti težnji po medsebojni /jezikovni/ izravnavi in strnjevanju ali približevanju standardnim oblikam jezika obstajajo različki z višjo/visoko prestižnostjo, ki ne samo da ohranjajo svojo jezikovno strukturo, ampak jih govorci celo zavestno gojijo in kultivirajo, se pravi uporabljajo v vedno širšem funkcijskem obsegu /.../« (K. Kenda Jež: 263–265).

– Za bolj jasno pojmovanje (in posledično poimenovanje) je pomembno opozorilo, da narečni krajevni govori kot sistemske pojavne oblike tvorijo najnaravnejšo govorjeno obliko slovenskega jezika – ti pa se potem družijo v narečja in naprej v narečne skupine. Narečje pa je poudarjeno opredeljeno kot živ organizem, ki »ima pravico ne samo do umiranja, ampak tudi do spreminjanja« – torej avtoričina postavka je, da narečja ne izginjajo oz. umirajo, ampak se spreminjajo (V. Smole: 322–323). Ob upoštevanju zunajjezikovnih dejavnikov je mogoče dobiti pregled nad burnimi jezikovnimi spremembami in inovacijami, ki jim je narečje ravno tako izpostavljeno kot drugi slovenski jezikovni sistemi (P. Weiss: 371).

– Uporaba metode lingvistične geografije (v tem primeru po gradivu za Slovenski lingvistični atlas (SLA) in besedje iz SSKJ) med drugim lahko pokaže tudi to, da je eden najpomembnejših kriterijev za prehod narečne besede preide tudi v knjižno oz. da postane del sistema knjižnega jezika, njena avtohtonost, tj. slovenski oz. praslovanski izvor (J. Škofic: 361). Z vstopom npr. v literaturo narečna beseda prestopi okvir socialne zvrsti in s tem hkrati »preseže lastno zaprtost družbeno-jezikovnega sistema« (J. Čeh: 469).

– Zvrstna členjenost prihaja do izraza tudi na jezikovno mešanih območjih (npr. Kanalska dolina) s t. i. »lastno percepcijo znanja slovenskega jezika«, ki je opredeljena z »govoriti po slovensko« (tj. približek slovenskemu standardu) in »govoriti po naše, po domače« (tj. domača govorica, ki je alternativno imenovana); N. Komac: 277–279.

– Glede na stopnjo kultiviranosti družbe oz. glede na odnos do dominantne kulture je predlagana delitev na kultivirane sociolekte (ki se z načelnim evfemizmom opirajo na dominantno kulturo oz. nadkulturo), na obrobne sociolekte (ki z načelnim disfemizmom dominantno kulturo sicer priznavajo, vendar so od nje odtujeni) in na ekscesne sociolekte (ki dominantne kulture ne priznavajo in jo nadomeščajo z lastnim sistemom vrednot); A. E. Skubic: 297.

– V kognitivnem jezikoslovju oz. v kognitivni slovnici je ena izmed ključnih sestavin jezikovnega opisa medsebojna odvisnost t. i. profila in t. i. baze – mehanizem profiliranja (tj. zmožnost upodabljanja oz. ubesedenja, vezana na semantiko določene kulture oz. določenega jezika) je nerazdružljivo povezan s pojmom konceptualne baze/podstave (to so kognitivna področja izkušenj in vedenja govorcev določenega jezika) – kognitivna baza so npr. sorodstvena razmerja, stric pa je npr. profiliran brat očeta ali matere ipd. (A. B'dkowska Kopczyk: 173–174).

1.2 Smernice in pobude

Če povzamem iz uredničine spremne besede, je pri nadaljnji jezikovni aktualizaciji nujno potrebno upoštevati vzajemno oz. soodvisno povezanost zunajjezikovnih, jezikovnih in jezikoslovnih pobud.Vsesplošna je potreba po novih pristopih in drugačnih členitvah, ki jo sproža predvsem razširjena raznovrstnost komunikacije.

– Z antropocentričnim pristopom človekove vsakdanje jezikovne slike sveta se uveljavlja tudi smer antropološkega jezikoslovja (E. A. Balašova).

– Pri genetsko- in družbenostnojezikoslovnem pristopu k členjenju jezikovne stvarnosti so glede sedanja razvojna stanja predlagana natančnejša poimenovanja za pokrajinske knjižne jezike – standardna rezjanščina označuje standardiziran in kodificiran pokrajinski knjižni jezik, knjižna nadiščina in knjižna porabščina sta delno standardizirani, a nekodificirani (knjižna leksika je iz slovenskega knjižnega jezika), pisna terščina pa označuje pisano narečje oz. še neizoblikovan

pokrajinski knjižni jezik (M. Šekli: 57). Za poseben fenomen tudi z vidika jezikovnozvrstne razvitosti velja prekmurski knjižni jezik (M. Jesenšek: 187–188).

– Raba, uporabnost oz. funkcionalnost jezika in normativnostni vidiki morajo upoštevati in spodbujati obstoj in razvoj referenčnih korpusov pisanih in govorjenih besedil (F. Čermák: 24). Poudarja se večja prepustnost norme v smislu nujnih podrobnejših raziskav in obravnav pogovornega jezika, kar bi v posameznih segmentih jezika omogočilo večje/intenzivnejše združevanje/prepletanje knjižnega in (splošno)pogovornega jezika in posledično t. i. prožno jezikovno stabilnost (*pružná jazyková stabilita*); P. Vybíral: 84, 89.

– Prav z vidika obravnav oz. neobravnav praktičnosporazumevalne zvrsti jezika se kaže potreba po funkcijsko zastavljeni slovnici, ki bi bila gradivno zasnovana na referenčnih korpusih pisanega in govorjenega jezika (A. Peti Stantić, V. Erdeljac: 236).

– Za načrtovano gradnjo govornega korpusa za slovenščino (v zvezi s potrebo reprezentativnejšega zajemanja besedil in s taksonomijo govorjenih besedilnih tipov) je bistvena opomba, da slovenska teorija jezikovnih zvrsti še ni posebej tipologizirala govorjenih besedil (J. Zemljarič Miklavčič: 503).

– Pri uvajanju in opredelitvi različnih tipov sociolektov je dan predlog, da se v sistemu nekatere tradicionalne izraze kot sleng, (deloma) žargon in latovščino, ki jim je skupna ekskluzivnost in zavestna alternativnost, nadomesti z izrazom ekscesni sociolekti (A. E. Skubic: 303).

– V prihodnosti so potrebne načrtne empirične raziskave nestandardnih nenarečnih jezikovnih različkov do konca 20. stoletja. Čimprej se mora začeti uresničevati pobuda za popis govora posameznih govornih središč, ki je bila dana že v šestdesetih letih. Zaradi doslednega ločevanja med narečji in mestno govorico dosedaj ni bilo dovolj dialektoloških raziskav mestnega govora. Potrebne so sociolingvistične in geolingvistične raziskave nenarečnih zvrsti govorjenega jezika, sociolingvistične ocene govora posameznika ipd. (K. Kenda Jež: 269–272).

– Predlagano je drugačno poimenovanje zvrsti slovenskega jezika in drugačna hierarhija sedanjih socialnih zvrsti – naravni jezik (= narečni krajevni govor > narečja > narečne skupine) nasproti normirani jezik (= knjižni jezik), med njima pa se razvrščajo še vse druge zvrsti; socialne zvrsti so sistemske (knjižni jezik, narečni krajevni govor) in nesistemske (vse druge); V. Smole: 328.

– Vedno bolj pomembni in aktualni stalnici preučevanj jezika so različne funkcijske diferenciacije oz. t. i. globalna diferenciacija jezika (B. Tošović: 59).

– Glede na globalni jezik, ki je dejstvo, se je znotraj tistih t. i. lokalnih jezikov, ki imajo status državnega jezika, nujno vprašati o njihovih /z/možnostih vzdrževanja jezikovne kompetence, katere pogoj je dobra nacionalna politika. Pomembna je razmejitev med internacionalizmi in globalizmi (A. Vidovič Muha: 74–78, 80).

– Leksika in posledično slovarji morajo biti verodostojni odraz aktualnih družbenopolitičnih in siceršnjih sprememb – v zvezi s tem govorimo npr. o dezideologiziranih razlagah, o reaktivaciji nekaterih besed oz. leksemov (A. Derganc: 95) ipd. V zvezi z ekspresivno in zvrstno zaznamovanostjo leksike v slovarjih, je priporočljivo upoštevati anketno potrjeno ugotovitev, da tudi rojeni govorci nerazločevalno prepletajo ekspresivno in zvrstno zaznamovanost in da je navadno smer tovrstnega prepletanja od ekspresivne oznake k zvrstni, npr. frazeološki slovar naj bi označeval predvsem ekspresivno zaznamovanost oz. čustveno-ocenjevalno razmerje do upovedenega (E. Kržišnik: 105, 110).

– Z intenzivno komunikacijo se intenzivira tudi raba t. i. novotvorb oz. novotvorjenk, ki so razložljive z nesistemskimi besedotvornimi postopki oz. so tvorbeno-pretvorbeno in sistemsko nepredvidljive (N. Logar: 122, 130).

– Z analizo besedilnega razvoja, ki ga avtor označuje s sintagmo od pripovedi k opisu, se poziva k popisu slogovnega razvoja slovenskih besedil, ki bi bil hkrati pomenljiv prispevek k naši kulturni zgodovini (T. Sajovic: 239, 252).

– Interdisciplinarni pristop k jeziku predlaga in razvija kognitivno jezikoslovje – prenovljene metodološke predpostavke se odražajo tudi v terminologiji. Za nadaljnja preučevanja v tej smeri pa so pomembne ugotovitve, da se je pri prevajanju in intrepretaciji kognitivne terminologije iz angleščine v slovenski oz. poljski jezik pokazalo, da so se nekateri jezikoslovni termini oz. koncepti v poljskem in slovenskem prostoru razširili ali razvili v svojo smer (A. Będkowska Kopczyk: 175).

1.3 Terminološke opredelitve

– Vedno pogostejše so zveze kot *novorek EU*, *izraz iz novoreka EU*, *vplivi novoreka*, *pogovorni jezik* (*nekodirani koine*) ipd.

– V okviru obravnave različnih tipov sociolektov, ki se opirajo na dominantno kulturo, je še najbolj posebna opredelitev *ekscesnih sociolektov* (v ang. prostoru tudi *protijeziki*). Izhodiščno načelo *ekscesnih sociolektov* je intertekstualnost in zavestna alternativnost, aktivno mešanje visokega in nizkega, starega in novega, domačega in tujega; jezikovna izmuzljivost je odraz družbenostatusne izmuzljivosti (A. E. Skubic: 303).

– *Organski idiom* je opredeljen kot naravni jezik v sodobnem jezikoslovju, ki ima rojene govorce in je zato biološko nujen – najkonkretnejši organski idiom je krajevni govor, z večjo stopnjo abstraktnosti mu sledijo narečje in narečna skupina, *neorganski idiom* pa je standardizirani knjižni jezik (tj. abstrakcija organskih idiomov na osnovi spoznanj teoretičnega jezikoslovja). Pokrajinski knjižni jezik je konkretni sistemski neorganski idiom, ki na zemljepisno omejenem območju opravlja družbenosporazumevalno vlogo namesto krovnega knjižnega jezika (M. Šekli: 42, 44, 48).

– Poudarjena je opredelitev razmerja med *dialektologijo* (ki raziskuje znotrajjezikovno strukturo jezikovnih različkov in njihovo zemljepisno razširjenost) in *sociolingvistiko* (ki poleg same dialektologije vključuje tudi zunajjezikovne vzroke za uporabo teh jezikovnih različkov); t. i. nestandardni jezikovni različki spadajo v razširjeni krog dialektoloških raziskav. Potrebne so bile tudi opredelitve sintagem kot *urbana dialektologija* (ki se osredotoča na mestne govorice), *dialektologija jezikovnih variacij* (ki popisuje vrste jezikovne variabilnosti), pa *geolingvistika* (kot alternativa klasični jezikovni geografiji) in *sekularno jezikoslovje* (ki se osredotoča na problematiko vsakdanjega govora); K. Kenda Jež: 266–267.

– Globalizacija vzpostavlja razmerja *globalni jezik* (ki ga določa interesno globalna tema oz. univerzalnost denotata) nasproti *svetovni jezik*(*i*) (ki se kot večji jeziki uporabljajo kot mednarodno sredstvo trgovine, administracije in politike) nasproti t. i. *lokalni jeziki* (ki so lahko državni jeziki kot nujni del nacionalne politike ali pa se omejujejo na »dom in ognjišče«. Predvsem v okviru leksike in v razmerju do globalizmov je bistvena opredelitev leksikalnih internacionalizmov oz. t. i. interleksemov (A. Vidovič Muha). *Globalna diferenciacija* jezika pa je obravnavana kot temeljna posledična pojavnost obstoja globalnega jezika (B. Tošović).

– V okviru razmerja pomenskost leksema : pragmatična funkcija lahko govorimo o *ožje pojmovani konotaciji* (del leksikalnega pomena so samo čustveno-ocenjevalne sestavine) in o *široko pojmovani konotaciji* (del leksikalnega pomena je tudi zvrstna zaznamovanost). Razmerje med čustvenoocenjevalno in ekspresivno zaznamovanostjo je vzročno-posledično razmerje, tj. prvo izraža čustvenoocenjevalno razmerje do upovedenega, drugo pa (ekspresivni) učinek jezikovnega sredstva, ki to razmerje izraža (E. Kržišnik: 104–105).

– Razvoj novotvorb v leksiki prinaša sistemsko nepredvidljive načine tvorjenja besed, posledično (slovenščini) lastne *nesistemske tvorjenke z enoglasovnim krnom*, *besedotvorne kratice*, *besedotvorne simbole* ipd. (N. Logar: 124–126).

– Besediloslovni vidiki poudarjajo preučevanje govor(je)nih besedil, sobesedila, vedno pogostejši predmet jezikovnih analiz je diskurz – različni tipi diskurza, tj. *javni diskurz*, *znanstveni diskurz*, *akademski diskurz* ipd. (L. Badurina: 163, M. Katnić Bakaršić: 191).

– Sorazmerno mlada smer v jezikoslovju (razvija se od sedemdesetih let 20. stoletja naprej) je *kognitivno jezikoslovje/kognitivizem*. Od drugih formalističnih kognitivnih pristopov k jeziku, ki pa niso kognitivni v terminološkem smislu, se *kognitivizem* razlikuje po tem, da jezik obravnava kot integralni del človekovih kognitivnih (spoznanjskih) zmožnosti, in ne kot ločeno/neodvisno mentalno zmožnost (A. B'dkowska Kopczyk: 165).

2 Čeprav so navadno, in kar je seveda tudi naravno, načrti in želje vedno večji od dejanskih možnih rezultatov, so v zborniku vendarle predstavljeni novi vidiki zvrstnostnih obravnav, in kar je še pomembneje, dane so pobude in opozorjeno je na nove smernice, ki jih je v nadaljevanju potrebno razvijati ali pa utemeljeno ovreči.

Andreja Žele
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša v Ljubljani